

Spatial Measurement of Women's Feeling of Alienation in the Urban Spaces of Ahvaz

Maryam Azadbakht ¹✉, Saeed Amanpour ², Mustafa Mohammadi Dah Cheshme ³, Mojtaba Jahanifar ⁴

1. (Corresponding Author) Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Email: m-azadbakht@stu.scu.ir

2. Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Email: amanpour@scu.ac.ir

3. Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Email: m.mohammadi@scu.ac.ir

4. Department of Education, Faculty of Education and Psychology, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran

Email: m.jahanifar@scu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

30 November 2025

Received in revised form:

11 February 2026

Accepted:

8 March 2026

Available online:

9 April 2026

Keywords:

The Feeling of Alienation, the Inefficiency of the Space, the Anonymity of the Space, the Livability of the City, Ahvaz.

ABSTRACT

One of the most negative consequences of the modern world is the citizens' alienation from the city environment. Alienation means the lack of connection between the built environment and its physical components with humans as a social being. Individual differences, especially gender differences, are manifested in all social and individual dimensions, and the feeling of alienation is no exception. This research, which is designed using a mixed method, aims to measure the spatial distribution of alienation in women who live in the Ahvaz. At first, the different dimensions of the feeling of alienation in urban spaces were explained, and then, with the kernel density estimation method, the Ahvaz urban areas where the citizens express the greatest feeling of alienation were identified. The findings of Kernel's density maps showed that Ahvaz areas that are associated with a decrease in vitality for women, insecurity for women, inefficiency, and lack of identity are among the hottest centers for intensifying the feeling of alienation. The intensification of alienation in different Ahvaz urban areas has led to the gendering of the space, and women are the victims of this feeling, which has reduced their social participation and attachment to the city. Creating entertainment and recreational spaces in a decentralized and neighborhood way, using green spaces to increase the sense of vitality, paying attention to the design of the city in terms of the beauty of the place, and culture-based and ethnic elements can both increase the vitality of the city and make it better livable, so it will weaken the alienation feeling in urban spaces.

Cite this article: Azadbakht, M., Amanpour, S., Mohammadi Dah Cheshme, M., & Jahanifar, M. (2026). Spatial Measurement of Women's Feeling of Alienation in the Urban Spaces of Ahvaz. *Human Geography Research Quarterly*, 58 (1), 73-92.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2025.354703.1008580>

Extended Abstract

Introduction

Alienation is the human separation from his spiritual and material world and the inability to change the existing reality. Alienation means the lack of connection between the built environment and physical components with humans as a social being. One of the dimensions of alienation is human alienation from urban space. To prevent the city's deterioration and ensure a better regeneration of urban spaces, the urban space planning process must include citizens' experiences, opinions, needs, and individual differences. Despite the fact that momentary mental well-being (i.e., emotional state) is affected by citizens' feelings towards the city space (e.g., feeling of security), decision-making processes for city design affect both of them. There is still limited knowledge about the feeling and excitement of urban spaces, especially the feeling of alienation in urban spaces for women; in addition to explaining the different dimensions of the feeling of alienation in urban spaces, this research aims to evaluate the Ahvaz urban areas based on the feeling of alienation level among women.

Methodology

This applied research, in addition to explaining the different dimensions of alienation feeling in urban spaces, will evaluate the Ahvaz urban areas based on the women's feelings of alienation level. The research used a mixed method (exploratory-sequential). In the qualitative phase, alienation in urban spaces was explained using the grounded theory approach. In the quantitative phase, with structural equation modeling, the model's performance was compared between women and men, as explained in the qualitative phase. Also, in the last stage, different Ahvaz areas were assessed based on indicators. In order to explain the feeling of alienation in the urban space, 25 citizens living in Ahvaz were invited to an interview. These citizens, 14 of whom were women and 11 of whom were men, had been living in Ahvaz for more than 10 years and were purposefully selected to express their lived experience, work, recreation, and

participation in urban affairs. The researchers used stratified random sampling for the quantitative part. The Ahvaz metropolitan has seven municipal districts. To confirm the structural model, the researchers selected 880 men and women living in Ahvaz and asked them to answer self-reported questionnaires electronically or on Pencil and paper.

Results and discussion

The semi-structured interview with each citizen of Ahvaz lasted an average of 57 minutes, and 25 citizens participating in the research were interviewed in depth for 1645 minutes. Citizens' voices were recorded and converted into text after obtaining their permission. With the analysis matrix and data classification, we conceptualized and abstracted five important structures that help explain the feeling of alienation. These concepts include the feeling of city space ineffectiveness, insecurity in the city space, lack of identity in the city space, lack of vitality in the city space, and the feeling of not belonging to the city space. Alienation from the city space is a feeling that the interviewees associated with the city's inefficiency, insecurity, lack of identity, and lack of liveliness. The alienation in urban spaces means the separation of citizens from places, spaces, passages, and the physical body of the city, which will result in the feeling of ineffectiveness of the space, the feeling of the Anonymity of the space, and not being attached to the place, and not having the feeling of vitality in the urban spaces. The researchers found that the closest feeling of citizens to alienation is the feeling of not belonging to the city space. Cornell's density maps showed that Ahvaz areas associated with a decrease in vitality for women, insecurity for women, inefficiency, and lack of identity are among the hottest centers for intensifying alienation feeling. The intensification of alienation in Ahvaz's different urban areas led to the gendering of the space, and women are the victims of this feeling, so it has reduced their social participation and attachment to the city.

Conclusion

The important consequence of vandalism is the intensification of the alienation in the city, and citizens who feel physically and mentally distant from the city and do not have an identity for the city or do not define their identity concerning the city may start destroying property and City facilities. These consequences will reduce people's right to the city and further reduce the quality of urban life. The gender discrimination that exists in urban spaces causes the feeling of alienation in the Ahvaz urban space to intensify, which itself causes the decrease in the presence of women in urban spaces. It is suggested that, in the design of urban spaces, in order to prevent social isolation, which is one of the important consequences of the feeling of alienation in the urban space, more attention should be paid to important components such as urban vitality, urban livability, and city security. In this regard, aesthetic and location-oriented lighting, reducing stray and abandoned spaces in the city, controlling more urban areas that are crime-prone and unsafe, and increasing citizens' access to urban services in close proximity to their homes will increase the sense of security. It will become a city,

which leads to a decrease in the feeling of alienation. Creating entertainment and recreation spaces in a decentralized and neighborhood way, using green space to increase the sense of vitality, and paying attention to the city design in terms of the beauty of the place and cultural and ethnic elements can both increase the vitality of the city and make it better livable.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

سنجش مکانی احساس بیگانگی زنان در فضاهای شهری اهواز

مریم آزادبخت^۱ ✉، سعید امانپور^۲، مصطفی محمدی‌ده چشمه^۳، مجتبی جهانی‌فر^۴

- ۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: m-azadbakht@stu.scu.ir
- ۲- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: amanpour@scu.ac.ir
- ۳- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: m.mohammadi@scu.ac.ir
- ۴- گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: m.jahanifar@scu.ac.ir

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>یکی از منفی‌ترین پیامدهای دنیای مدرن بیگانگی شهروندان با فضای شهر می‌باشد. تفاوت‌های فردی به‌خصوص تفاوت‌های جنسیتی، در همه ابعاد اجتماعی و فردی نمود دارد. این پژوهش که به‌صورت آمیخته طراحی شده است، قصد دارد به سنجش پراکنش فضایی احساس بیگانگی در زنانی بپردازد که در شهر اهواز ساکن هستند. پژوهش حاضر، ابتدا ابعاد مختلف احساس بیگانگی در فضاهای شهری را تبیین کرد، و مدل ساختاری آن به کمک تحلیل عاملی تأییدی بررسی شد، شاخص برازش داده‌های تجربی و مدل همگی بیش از ۰/۹ به‌دست‌آمده میانگین خطای استاندارد بارهای عاملی کمتر از ۰/۰۳ است. به کمک روش تخمین تراکم کرنل مناطق شهری اهواز را که بیشترین احساس بیگانگی از سوی شهروندان بروز می‌یابد شناسایی شدند. یافته‌های نقشه‌های تراکم کرنل نشان داد فضاهایی از شهر اهواز که با کاهش سرزندگی برای زنان، ناامنی برای زنان، ناکارآمدی فضا برای زنان، و بی‌هویتی همراه هستند از داغ‌ترین کانون‌ها برای تشدید احساس بیگانگی به شمار می‌روند. تشدید احساس بیگانگی در مناطق مختلف شهری اهواز جنسیت‌زدگی فضا را به دنبال داشته و زنان بیشترین قربانی این احساس هستند و موجب کاهش مشارکت اجتماعی و دل‌بستگی آنان به شهر شده است. ایجاد فضاهای سرگرمی و تفریحی به‌صورت غیرمتمرکز و محله‌ای، استفاده از فضای سبز برای افزایش حس سرزندگی، توجه به طراحی شهر به لحاظ زیبایی مکان و عناصر فرهنگی و قومی، هم می‌تواند سرزندگی شهر را افزایش دهد و هم موجب زیست‌پذیری بهتر آن شود که خود موجب تضعیف احساس بیگانگی در فضای شهر خواهد شد.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۹/۰۹</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۲۲</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۱۷</p> <p>تاریخ چاپ: ۱۴۰۵/۰۱/۲۰</p> <p>واژگان کلیدی: احساس بیگانگی، ناکارآمدی فضا، بی‌هویتی فضا، زیست‌پذیری شهر، اهواز.</p>
<p>استناد: آزادبخت، مریم؛ امانپور، سعید؛ محمدی‌ده چشمه، مصطفی و جهانی‌فر مجتبی. (۱۴۰۵). سنجش مکانی احساس بیگانگی زنان در فضاهای شهری اهواز. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۸ (۱)، ۹۲-۷۳.</p>	

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2025.354703.1008580>

مقدمه

بیگانگی عبارت است از جدایی و دوری انسان از دنیای معنوی و مادی خود و ناتوانی در تغییر واقعیتی که در آن وجود دارد. بیگانگی به معنی عدم پیوند بین محیط ساخته شده و اجزای کالبدی آن با انسان به عنوان موجودی اجتماعی می باشد (Hashem Sahan, 2021:2). بیگانگی به دو صورت نمایان می شود، اول بیگانگی از محیط که بیانگر پدید آمدن خلاء میان انسان و محیط زندگی اوست و دوم بیگانگی از خود (خود بیگانگی) که حاکی از بیگانگی انسان نسبت به خود و توانایی‌های خویش است. یکی از ابعاد بیگانگی، بیگانگی انسان با فضای شهری است. از دیدگاه جامعه‌شناسان، بیگانگی شهری عبارت است از شکل‌گیری یک نوع وضعیت روحی روانی برآمده از شهر و ویژگی‌های شهری که در آن شهرنشینان نسبت به خود و محیط‌های اجتماعی، فیزیکی، فرهنگی و تاریخی اطرافشان احساس جدایی و عدم تعلق می‌کنند. با رشد روزافزون شهرنشینی و تشکیل کلان‌شهرها، جامعه شهری بیش از هر زمانی با مسئله بیگانگی اجتماعی و بیگانگی شهری مواجه گردیده است (Madanipour et al., 2021). افزایش جمعیت شهرنشین در طول چند دهه گذشته، هر چند مزایایی برای شهروندان به ارمغان داشته، بسیاری از شهرها و ساکنان را با چالش‌هایی در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیستی و کالبدی روبه‌رو ساخته است (Carmen, 2020:32). در حال حاضر حدود ۵۵ درصد از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند (Bin Bishr, 2019:117). رشد شتابان شهر همراه با غلبه فضاهای مجازی و توسعه الکترونیک در شهرهای مدرن (Mendonça et al., 2020:2)، علاوه بر کاهش روابط اجتماعی در فضاهای شهری، و ایجاد زمینه بیگانگی ساکنان شهر با فضاها، موجب کم‌اهمیت شدن مکان‌ها و تضعیف هویت‌های محلی شده است (Goussous & Tayoun, 2020). جامعه‌شناسان بر این باورند که بیگانگی زمانی افزایش می‌یابد که مردم از یک جامعه کوچک و صمیمی به یک جامعه شهری، صنعتی، بوروکراتیک پیچیده نقل مکان کنند (Simmel, 1938; Wirth, 1969). مرور نظری آرای جامعه‌شناسان شهر درباره بیگانگی بیانگر تنوع علل و نمود بیگانگی شهری است. بیگانگی شهری پدیده‌ای پویا و متغیر است و تغییرات آن به ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی شهر وابسته است. به طوری که در شهر سرمایه‌داری صنعتی به علت وجود ویژگی‌هایی مانند اندازه زیاد، ناهمگونی، عدم اطمینان، عدم شناخت، اقتصاد پولی، وقت‌شناسی، نظم، بیگانگی به شکل دل‌زدگی، پرسه زنی و بی‌سازمانی نمود می‌یابد. در شهر سرمایه‌داری پیشرفته به علت وجود ویژگی‌هایی مانند افزایش تولید کالاهای مصرفی، تجددگرایی، و فضاهای تازه، بیگانگی به شکل بیگانگی فضایی نمود می‌یابد. در شهر اطلاعاتی به علت وجود ویژگی‌هایی مانند سلطه رسانه‌ها، شکل‌گیری جامعه اطلاعاتی، جریان فضاها و پیشرفت تکنولوژی بیگانگی به شکل جمعی نمود می‌یابد. بنابراین پیدایش اشکال بیگانگی وابسته به تفاوت‌های فردی و ویژگی‌های اجتماعی شهر می‌باشد (Seeman, 1959; Lefebvre, 2008). اگرچه تجربه احساس بیگانگی در فضای شهرها و مخصوصاً کلان‌شهرها در کشورهای مختلف، تفاوت‌هایی با هم دارند و از این جهت نیز نقش متفاوتی بر حیات شهری دارد لیکن به این دلیل که احساس بیگانگی بخش مهمی از فضای عمومی است و فضای عمومی نیز بخش وسیعی از زندگی شهری است (Mendonça et al., 2022:2)، در نتیجه مجال ارتباط و پیوند اجتماعی را برای ساکنان فراهم می‌آورد و تضعیف آن باعث فرسایش انسجام شهر و همچنین سبب عدم مشارکت شهروندان در مسائل شهری و شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی چون (کاهش احساس امنیت، وندالیسم اجتماعی، انزوا، عدم اعتماد و...) می‌گردد (Moore, 2021:24).

کم‌توجهی در برنامه‌ریزی شهری به متغیرهایی مثل جنسیت، سن، گروه‌های قومی می‌تواند به نابرابری‌های اجتماعی (Zayari & Torkamanniya, 2019)، کاهش شمولیت اجتماعی، تنزل کیفیت زندگی از دیدگاه شهروندان، افول کیفیت محیط در فضاهای شهری، عدم تضمین حقوق اجتماعی و دسترسی عادلانه به فرصت‌ها و منابع و در نتیجه عدم

تحقق عدالت اجتماعی دامن بزند (Hurubeana, 2013). برابری جنسیتی یک موضوع مداوم است که بیش از صدسال است که مورد بحث قرار گرفته است این برابری جنسیتی از طریق دموکراتیک شدن جهانی و تغییرات فرهنگی در حال افزایش است. ایجاد حق رابطه بین زن و مرد برای پایداری انسان ضروری است (Miotto et al; 2019). توجه به جنسیت در فضاهای شهری خصوصاً در فضاهای عمومی به این مفهوم است که ساختارهایی گسترش یابند که عدالت میان زنان و مردان را با پذیرش تفاوت‌های آنان و با ایجاد فرصت‌های برابر برقرار سازد (Gharai, 2012). سازمان بین‌المللی کار (ILO) برابری جنسیتی را "به‌عنوان یک موضوع حقوق بشر، عدالت اجتماعی و پایدار" اعلام کرد. موضوعات جنسیتی همچنان در بیشتر زمینه‌ها از جمله کار، آموزش، سلامتی و سیاست مطرح می‌شود (World Economic Forum, 2020). در زمینه تئوری و برنامه‌ریزی شهری، محققان در دهه ۱۹۷۰ به انتقاد از برنامه‌ریزان شهری پرداختند که تنها در ایجاد فضاهای شهر، مردان را در اولویت قرار می‌دادند. از آن زمان، تاکنون سیاست‌گذاران و طراحان فضای شهر به دنبال رویکردهای جایگزین برای ایجاد فضاهای شهری که نیازهای مردان و زنان را به‌طور مساوی برآورده می‌کنند، می‌باشند (Areum et al, 2020). تفاوت قابل‌توجهی در درک فضا با توجه به جنسیت وجود دارد، به‌عنوان مثال، فضاهایی که در آن ترس توسط زنان شناسایی شده است بسیار متفاوت‌تر از فضاهایی است که توسط مردان شناسایی می‌شوند (Paül i Agustí et al, 2022) به عبارتی، فضاهای شهری عرصه‌چالشی جنسیتی است. فضاهای شهری اگرچه بسیار بزرگ و برانگیزاننده‌اند (احدنژاد رشتی و اشلقی، ۱۴۰۱: ۲). د، درعین حال سرشار از غریبگی، ناامنی و هراس‌اند. به همین دلیل، فضاهای شهری اغلب آن جاذبه‌ای را که برای مردان دارند برای زنان ندارند. فضاهای جنسیتی شهری برای قلمرو عمومی بسیار مهم‌اند، زیرا آن‌ها به زنان هویتی خارج از خانه و خانواده می‌بخشند و برایشان فضایی امن را فراهم می‌کنند (میرزاحسین و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۶۲). شهرهایی که زیرساخت و خدماتشان را به‌خوبی مدیریت کنند می‌توانند محیط‌های زندگی سالمی را برای ساکنانشان فراهم آورد (زیاری و همکاران، ۱۴۰۳: ۲).

فضای شهر بر نحوه تجربه شهروندان از محیط شهری و در نتیجه بر احساسات یا عواطف او تأثیر می‌گذارد. بنابراین طراحی شهرهایی که جذاب و پاسخگوی نیازها و خواسته‌های شهروندان است و در جایی که افراد تجربیات مثبت بیشتری دارند برای سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان شهری، مدیران و طراحان اهمیت فزاینده‌ای پیدا می‌کند (Benabbou, R.; Lee, H, 2019). فضاهای عمومی دارای حیاتی یک شهر است (Mandeli.K, 2019)، که می‌تواند به‌عنوان «فضاهای باز» تعریف شود. فضاهای عمومی که در دسترس شهروندان قرار دارند شامل: خیابان‌ها، پیاده‌روها، پارک‌های عمومی، امکانات حمل‌ونقل، امکانات خرید عمومی و سایر فضاهایی که مردم در آن جمع می‌شوند یا از آنجا عبور می‌کنند. فضای عمومی شهری باتجربه بهتر می‌تواند برای سلامت روانی و جسمی افراد مزایایی داشته باشد، که در نهایت می‌تواند به کیفیت بهتر زندگی آن‌ها کمک کند (Weijs-Perrée et al., 2020, 19). مناطق شهری شامل محله‌هایی هستند که برخی از فضاهای آن همواره با مشکلاتی مانند بی‌نظمی، جنایت، فرسودگی، ریزدانی، عدم دسترسی به کالاها و خدمات، نبود پیوند اجتماعی، گسستگی رابطه بین شهر و طبیعت، زاغه‌های ناسالم، و کاهش امنیت روبرو هستند. فرض بر این است افرادی که در این محله‌ها زندگی می‌کنند که در آن کنترل اجتماعی از بین رفته است، و مصرف مواد مخدر، دعوا، خرابکاری، گرافیتی، پرسه‌زنی، مشروب‌خوری عمومی، زباله‌ها و جنایت در آن‌ها رایج است (Geis & Ross, 1998).

برای جلوگیری از زوال شهر، و اطمینان از بازآفرینی بهتر فضاهای شهری به نفع همه شهروندان، فرآیند برنامه‌ریزی فضای شهری باید شامل تجربیات، نظرات، نیازها، و تفاوت‌های فردی شهروندان باشد (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۴). باوجوداینکه بهزیستی ذهنی لحظه‌ای (حالت عاطفی) از احساس شهروندان به فضای شهر (مثلاً احساس امنیت) تأثیر

می‌پذیرد، و فرآیندهای تصمیم‌سازی برای طراحی شهر، بر هر دوی آن‌ها تأثیرگذار است، هنوز دانش محدودی در مورد احساس و هیجان از فضاهای شهری به‌خصوص از احساس بیگانگی در فضاهای شهری وجود دارد (راه‌پیما و همکاران، ۱۴۰۰:۶۴۰). این پژوهش قصد دارد علاوه بر تبیین ابعاد مختلف احساس بیگانگی در فضاهای شهری، مناطق شهری اهواز را بر اساس میزان احساس بیگانگی زنان ارزیابی کند.

اکثر تحقیقات در مورد احساس بیگانگی در فضاهای شهری بر روی جمعیت کلی تمرکز دارند. این پژوهش با تمرکز بر تجربیات زنان، دیدگاهی منحصربه‌فرد و ارزشمند ارائه می‌دهد. زنان ممکن است به دلیل جنسیت خود، در فضاهای شهری با چالش‌ها و موانعی منحصربه‌فرد روبرو شوند که بر احساس بیگانگی آن‌ها تأثیر می‌گذارد. در این پژوهش از روش‌های سنجش مکانی برای بررسی احساس بیگانگی زنان در فضاهای خاص شهری اهواز استفاده شد. این روش می‌تواند به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان شهری کمک کند تا الگوها و روندهایی را شناسایی کنند که ممکن است از طریق روش‌های سنتی تحقیق قابل‌مشاهده نباشند. این پژوهش بر روی شهر اهواز تمرکز داشت که زمینه‌ای منحصربه‌فرد با ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و فیزیکی خاص خود را دارد. این موضوع به پژوهشگران این امکان را داد تا یافته‌های خود را در زمینه‌ای خاص بررسی کرده و به درک عمیق‌تر از چالش‌های زنان در این شهر کمک کند.

مبانی نظری

بیگانگی شهری

بیگانگی در شهر یکی از منفی‌ترین پدیده‌های دنیای مدرن است و چندین سال است که مشکل‌ساز بوده و شدت آن بین گذشته و حال متفاوت است بیگانگی به معنی عدم پیوند بین محیط ساخته‌شده و اجزای کالبدی آن با انسان به‌عنوان موجودی اجتماعی می‌باشد (Zulekha Jadidi, 2012). بیگانگی مسئله دنیای مدرن است که بر بسیاری از زمینه‌های علمی مانند جامعه‌شناسی، فلسفه و روان‌شناسی تأثیر می‌گذارد (Abd Al-Latif Khalifeh, 2003). اما بیگانگی در زمینه معماری ما را به شناخت این مفهوم از جمله مهم‌ترین بخش‌های ارتباط بین محیط شهرسازی سوق می‌دهد. انسان که موجودی اجتماعی و دارای نیازهای معنوی است و باید به این نیازها در محیط اطراف خود توجه جدی کند که این امر باعث کاهش سطح روابط اجتماعی می‌شود. مسئله احساس تعلق نداشتن به مکان و سایر مسائل بیگانگی فضایی که منجر به ایجاد فاصله بین فرد و مکان می‌شود باعث ازهم‌پاشیدگی بافت متمدن که بر تشکیلات ساختار شهرنشینی تأثیر می‌گذارد و همچنین منجر به ایجاد مناطق آشفته در بافت شهر می‌شود و دلیل این امر عدم موفقیت این ساختار در رسیدن به اهداف روانی و اجتماعی است (آزادبخت و همکاران، ۱۴۰۱:۱۳۳).

فضاهای شهری، در شهرهای بزرگ اگرچه بسیار جذاب هستند؛ اما درعین‌حال سرشار از غریبگی، ناامنی و هراس می‌باشند. به همین سبب فضاهای شهری، اغلب آن جاذبه‌ای که برای مردان ایجاد می‌کنند برای زنان ایجاد نمی‌کنند. چرا که برای زنان با آسایش و امنیت کافی همراه نمی‌باشد به همین دلیل است که بسیاری از نویسندگان فمینیست ضد شهر هستند.

اهمیت دادن به نیازهای زنان در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای شهری سبب به رسمیت شناختن و دعوت آنان و همچنین مشارکت برابر همه گروه‌های اجتماعی می‌شود. زنان به دلیل خصوصیات بیولوژیک، نگاه و انتظارات متفاوتی در مقایسه با مردان به فضاهای شهری دارند که در نوع ارتباط آن‌ها با فضا مؤثر می‌باشد (غلامحسینی، ۱۳۹۳:۱۲). بر این مبنا استانداردهای به‌کاررفته در ابعاد فضایی شهر پاسخگوی تمام نیازهای زنان نمی‌باشد و این امر بر نوع ارتباط آن‌ها با فضاهای شهری و همچنین بهره‌برداری از این فضاها تأثیر زیادی داشته است (زنگانه و همکاران، ۱۴۰۰:۲۶۸). تمامی

شهروندان استفاده برابر از فضاهای عمومی شهری را ندارند، پس برای چگونگی درک فضا و زندگی شهری نیاز به متغیرهایی همچون جنسیت، سن، گروه‌های اجتماعی و اقلیت‌های قومی و نژادی می‌باشد که بر آن تأثیرگذار هستند. (حسینی‌مند، ۱۴۰۰: ۶۲). آنچه به‌عنوان یک اصل پایه مورد پذیرش همگان قرار گرفته، این مهم است که همه شهروندان باید در دسترسی و استفاده از فضاهای شهری دارای فرصت‌ها و شرایط برابر باشند. اما در گذشته و همچنین تا حدود زیادی زمان حال به دلایل مختلف، معماری و برنامه‌ریزی شهری، حرفه‌هایی مردانه و مردسالارانه می‌باشند و فضاهای شهری و معماری آن‌ها که حاصل فعالیت این دو حرفه هستند نیز فارغ از مسائل جنسیتی بنا شده‌اند (Rendell, 2000: 12).

پژوهشگران در چند دهه گذشته به بررسی پراکنش فضایی دل‌بستگی مکانی پرداخته‌اند و پژوهشی با موضوع پراکنش فضایی احساس بیگانگی در دسترس پژوهشگران نبود. جمع‌بندی پیشینه موضوع نشان می‌دهد که پراکنش فضایی دل‌بستگی مکانی به‌عنوان نزدیک‌ترین مفهوم به احساس بیگانگی تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار می‌گیرد. در اینجا به برخی از آن‌ها اشاره شد. مطالعات نشان داده‌اند که افراد مسن‌تر تمایل بیشتری به دل‌بستگی به مکان‌هایی دارند که در آن‌ها زندگی کرده‌اند و زنان به‌طور کلی نسبت به مردان دل‌بستگی بیشتری به مکان‌ها دارند (Hashem & Sahan, 2021). محله‌هایی که دارای منابع و فرصت‌ها هستند و احساس ارتباط با جامعه را ایجاد می‌کنند، بیشتر احتمال دارد که مورد دل‌بستگی قرار بگیرند. و خانه‌هایی که امن، راحت و دارای احساس مالکیت هستند، بیشتر احتمال دارد که مورد دل‌بستگی قرار بگیرند (Mandeli, 2019). له فور حق به شهر را به‌عنوان نزاعی برای بیگانه زدایی فضای شهری و برای باز یکسان‌سازی در شبکه ارتباطات اجتماعی می‌بیند (برهانی و اسمعیلی، ۱۴۰۳: ۱۳۷).

روش پژوهش

این پژوهش کاربردی، علاوه بر تبیین ابعاد مختلف احساس بیگانگی در فضاهای شهری، مناطق شهری اهواز را بر اساس میزان احساس بیگانگی زنان ارزیابی خواهد کرد. پژوهش از روش آمیخته (اکتشافی-متوالی) استفاده کرده است. در بخش کیفی به کمک نظریه برخاسته از داده‌ها (تحلیل مضمون) چرایی و چگونگی احساس بیگانگی در فضاهای شهری تبیین شد، و در بخش کمی به کمک مدل‌سازی معادلات ساختاری در نرم‌افزار لیزرل^۱ نسخه ۸.۸ به مقایسه عملکرد مدل تبیین شده در بخش کیفی بین زنان و مردان پرداخته شد. همچنین در مرحله آخر مناطق مختلف شهر اهواز را بر اساس شاخص‌های آن موردسنجش قرار داده است. از مصاحبه‌های عمیق و نیم ساختاریافته، برای گردآوری تجربه زیسته شهروندان در فضای شهر، و احساس آنان از مکان استفاده شد. برای گردآوری داده‌های تجربی، از پرسش‌نامه ۳۲ سؤالی که توسط پژوهشگران توسعه داده شد استفاده گردید. پایایی پرسش‌نامه ۰/۸۷ به‌دست‌آمده است. روایی پرسش‌نامه به کمک تحلیل عاملی تأییدی مورد بررسی قرار گرفته و با تأیید مدل مفهومی پژوهش، روایی سازه پرسش‌نامه نیز تأیید شده است. برای تبیین احساس بیگانگی در فضای شهری، از ۲۵ شهروند ساکن شهر اهواز دعوت به مصاحبه شد. از نفر ۲۵ ام به بعد به اشباع نظری و مفهومی رسیده و مصاحبه‌ها ادامه پیدا نکرد. در پژوهش‌های کیفی جامعه تعریف‌نشده و تعمیم نتایج مدنظر پژوهشگران نیست. تنها احساس بیگانگی در فضای شهری اهواز مدنظر بوده و نه تعمیم آن به سایر جوامع. شکل ۱ مراحل انجام تحلیل مضمون را نمایش می‌دهد.

شکل ۱. مراحل انجام تحلیل مضمون برای مدل مفهومی احساس بیگانگی در فضای شهر

یافته‌ها

مصاحبه نیمه ساختاریافته با هر کدام از شهروندان اهوازی به‌طور میانگین ۵۷ دقیقه به طول انجامید، و ۲۵ شهروند شرکت‌کننده در پژوهش به مدت ۱۶۴۵ دقیقه مورد مصاحبه عمیق قرار گرفتند. اولین مفهوم استخراج‌شده از کدهای مصاحبه احساس ناکارآمدی فضای شهری نامیده شد، منظور از ناکارآمدی فضای شهر عقب‌ماندگی بافت شهر از جریان توسعه، خروج تدریجی شهر از چرخه تکاملی زندگی، و تبدیل‌شدن فضای شهر به کانون مشکلات و نارسائی‌ها است. جدول ۱ طبقه‌های فرعی و کدهای موجود در مصاحبه شهروندان را نمایش می‌دهد.

جدول ۱. طبقه‌های فرعی و کدهای مصاحبه مربوط به احساس ناکارآمدی فضای شهر

طبقه اصلی	طبقه‌های فرعی	برخی از کدهای مصاحبه
احساس ناکارآمدی فضای شهر	کاربری‌های ناسازگار، ناسازگاری با کاربری‌های هم‌جوار، ناسازگاری زیست‌محیطی	املاک متروکه و مخروبه، اراضی بایر داخل شهر، محوطه‌های آلوده و رهاشده، تأسیسات رهاشده، ایستگاه راه‌آهن غیرفعال و پمپ‌بنزین متروکه، نزدیکی کارخانه به محل سکونت، آلودگی شهر به‌وسیله مراکز صنعتی و تولیدی، کمبود فضای سبز و افزایش آلاینده‌های زیست‌محیطی

بافت‌های فرسوده و یا رهاشده شهر، در کنار محوطه‌های آلوده، تأسیسات و ایستگاه‌های متروک، استفاده نابجا از فضاها و اماکن باعث می‌شود فضای شهرها ناکارآمد جلوه کند و در بیشتر مواقع بدون استفاده رها شوند. این فضاها نه‌تنها موجب صرف بی‌رویه وقت و هزینه شهروندان می‌شوند، و تا حدودی به زیبایی شهر لطمه می‌زنند، بلکه موجب ایجاد احساس جدایی و دوری شهروندان از فضای شهر می‌شوند استمرار ناکارآمدی باعث قوت گرفتن احساس بیگانگی از فضاها و شهری و افزایش فاصله فیزیکی و روحی شهروندان از شهر می‌شود.

مفهوم دوم استخراج‌شده از صحبت‌های شهروندان اهوازی احساس ناامنی در فضای شهر است. احساس امنیت عبارت است از نوعی سوگیری ذهنی و روانی که البته مثبت، روانی مثبت، آرام‌بخش و قانع‌کننده است. این احساس واکنش شهروندان نسبت به تأثیر یا عدم تأثیر رویدادهای شهری، و فضاها و شهری در شرایط فعلی و آتی است. جدول ۲ طبقه‌های فرعی و کدهای موجود برای احساس امنیت در فضای شهری را نمایش می‌دهد.

جدول ۲. طبقه‌های فرعی و کدهای مصاحبه مربوط به احساس ناامنی در فضای شهر

طبقه اصلی	طبقه‌های فرعی	برخی از کدهای مصاحبه
احساس ناامنی در فضای شهر	وجود فضاها بی‌دفاع در شهر، گرافیک نامناسب شهر، دسترس‌ناپذیری شهر، طراحی نامناسب اماکن و فضاها، شبکه‌بندی نامطلوب گذرگاه‌ها و خیابان‌ها	عدم نورپردازی مناسب و تاریکی فضا، آلودگی محیطی، نبود عناصر اطلاعاتی شهر، عدم دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، وجود فضاها بی‌کران و خالی و اضطراب‌آور، خیابان‌های شلوغ و مملو از جمعیت

از مصاحبه‌ها این چنین می‌شود درک کرد که احساس امنیت در فضای شهر، شاید به‌ظاهر یک احساس باشد، اما هم از پیشایندهایی همچون وجود فضاهای رها در شهر، نورپردازی نامناسب و تاریک فضا، محیط‌زیست آلوده، شهر بدون نمادهای اطلاعاتی، حمل‌ونقل ضعیف، خیابان‌های شلوغ و گاهی خیلی خلوت تأثیر می‌پذیرد و هم خود موجب ایجاد احساس تازه‌ای در شهروند می‌شود که او را از حضور و فعالیت در شهر منع می‌کند. این ممانعت از بیگانگی سرچشمه می‌گیرد، بیگانگی شهروندان از فضای شهر کاربری او از فضاها را کاهش داده، و روح و جسم او را از فضای زندگی و کارش دور خواهد کرد.

احساس بی‌هویتی فضای شهر سومین مفهومی است که به کمک مصاحبه شهروندان پردازش شد. منظور از احساس هویت نسبت به فضا، فرآیندهای بنیادین رفتار و ماهیت انسان مانند شناخت، عاطفه، شخصیت، وابستگی اجتماعی و فرهنگی، از یک طرف و ماهیت محیط مانند قابلیت، اطلاعات ادراکی محیط، مفهوم، و تصویر ذهنی از طرف دیگر است. بروز این احساس موجب همگرایی هویت اجتماعی و فضایی در محیط شهری شده و به کمک آن می‌توان به رابطه عمیق توأم با درک منطقی، و وابستگی به مکانی نسبت به شهر دست‌یافت. از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان بعد جغرافیایی و فضایی شهر خود می‌تواند هویت‌بخش باشد. جدول ۳ طبقه‌های فرعی و کدهای مصاحبه مربوط به احساس بی‌هویتی فضای شهر را نمایش می‌دهد.

جدول ۳. طبقه‌های فرعی و کدهای مصاحبه مربوط به احساس بی‌هویتی فضای شهر

طبقه اصلی	طبقه‌های فرعی	برخی از کدهای مصاحبه
احساس بی‌هویتی	نداشتن حس مکانی، نبود اصالت و معنا در محیط، نبود اطلاعات ادراکی، از بین رفتن نمادها و نشانه‌های خاطره‌انگیز	نبود نمادهای قومیتی، فرهنگی در شهر، استفاده از نشانه‌های نامفهوم، تغییر کاربری فضاهای سنتی و خاطره‌انگیز شهر، ایجاد فضاهای مدرن در میان بافت سنتی شهر

از دیدگاه شهروندان اهوازی فضای شهر هم هویت دارد و هم هویت‌بخش است، هر شهر با نمادها، اقلیم، جغرافیا، اجتماع، و فرهنگش شناخته می‌شود و می‌توان گفت هویت شهر چیزی جز انسان‌ها، اماکن، ساختارها و روابط بین آن‌ها نیست. این هویت گاهی چنان عمیق و تأثیرگذار است که افراد هویت خود را نیز به شهر و فضای شهر گره می‌زنند، این پیوند موجب ایجاد احساس‌های متنوعی در فرد می‌شود که یکی از آن‌ها احساس بیگانگی با فضای شهر است. در تمامی مصاحبه‌ها به نبود احساس سرزندگی در فضای شهری اشاره می‌شد. شهروندان اهوازی به دنبال فضاهای شهری بودند که بتوانند در اوقات مختلف روز به اختیار خود یا به‌اجبار شرایط به آنجا مراجعه کنند و لحظات آرامی را در آنجا کار کنند، تفریح کنند، و یا با سایر شهروندان تعامل داشته باشند. احساس سرزندگی در فضای شهر، در درون افراد شکل می‌گیرد؛ اما در فضای شهری و طراحی شهر باید به دنبال علت و زمینه آن بود. جدول ۴ طبقه‌های فرعی و کدهای مصاحبه مربوط به احساس سرزنده نبودن فضای شهر را نشان می‌دهد.

جدول ۴. طبقه‌های فرعی و کدهای مصاحبه مربوط به احساس عدم سرزندگی در فضای شهر

طبقه اصلی	طبقه‌های فرعی	برخی از کدهای مصاحبه
احساس عدم سرزندگی	طراحی بی‌کیفیت معابر و فضاها، عدم توجه به جنسیت و تفاوت‌های فردی، بی‌توجهی به گروه‌های سنی و خواسته شهروندان، دسترس‌ناپذیری شهر، زیست‌ناپذیری شهر، محدودیت در انتخاب فضا برای تفریح و خرید	نبود فضای سبز مناسب، نبود امکانات رفاهی (سطل زباله، توالت عمومی و...)، نبود نشیمن‌گاه‌ها، نبود فواره‌ها و آب‌نماها، کمبود فضای پارکینگ، نبود شبکه دسترسی و حمل‌ونقل

احساس بیگانگی در فضای شهر، به‌تنهایی می‌تواند سرزنده بودن شهر و شهروندان را تحت تأثیر قرار دهد. از دید شهروندان فضای شهر وقتی سرزنده است که به‌طور مداوم شهروندان مشتاق حضور در شهر باشند، از امکانات آن بهره برده و خستگی و خمودگی کمتری از طریق فضاهای شهری به شهروندان منتقل گردد. عوامل کالبدی همچون فضای سبز مناسب، وجود امکانات رفاهی (سطل زباله، توالت عمومی و...)، وجود نشیمنگاه‌ها، نبود فواره‌ها و آب‌نماها، کمبود فضای پارکینگ، در کنار عوامل فضایی مانند پیوند و اتصال شبکه دسترسی و حمل‌ونقل، پیوند و اتصال توده و فضا، طراحی مناسب فضاهای شهری موجب کاهش احساس بیگانگی نسبت به فضاهای شهری شده و کاهش بیگانگی با فضای شهر موجب تقویت احساس سرزندگی در فضای شهری می‌شود.

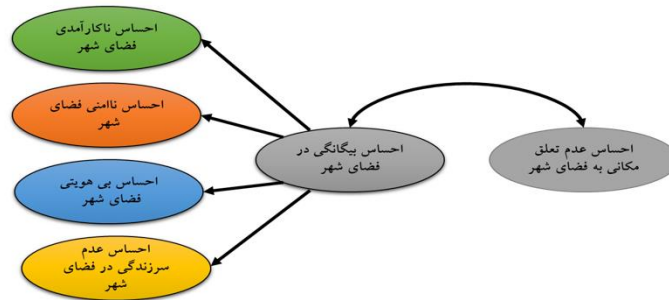
نزدیک‌ترین مفهوم به احساس بیگانگی در فضای شهری، احساس عدم تعلق به فضای شهر است. مصاحبه‌ها نشان داد که بیشتر شهروندان از احساس عدم تعلق به فضای شهر اهواز به احساس بیگانگی از فضای شهر رسیده‌اند. در جدول ۵ طبقه‌های فرعی و کدهای مربوط به مصاحبه را که موجب پردازش مفهوم عدم تعلق به فضای شهر شده‌اند را نمایش می‌دهد.

جدول ۵. طبقه‌های فرعی و کدهای مصاحبه مربوط به احساس عدم سرزندگی در فضای شهر

طبقه اصلی	طبقه‌های فرعی	برخی از کدهای مصاحبه
۴. بی‌هویتی	کمبود دسترسی سواره، نامنظم بودن سلسله‌مراتب دسترسی، ضعیف بودن ایمنی، دید منفی منظر از درون به بیرون و از بیرون به درون مکان، ضعف در طرح کالبدی و چیدمان فضاها، پایین بودن سطح آسایش اقلیمی و زیست‌محیطی، کمبود فضای سبز و پوشش گیاهی	مهاجرپذیر بودن شهر، دسترس‌ناپذیری شهر، دل‌بسته نبودن شهروند به شهر، طراحی بد نمادهای شهر، کمبود نمادهای اطلاعاتی در شهر، بی‌تفاوتی نسبت به فضا، ناآگاهی از فضای شهر و ویژگی‌های آن

مصاحبه‌شوندگان بر این باور بودند که احساس تعلق مکانی، پیوندی میان آن‌ها و فضای شهر ایجاد کرده است. احساس بیگانگی نسبت به فضاهای شهری، احساس و هیجان‌های متعددی را در شهروندان ایجاد و یا تشدید می‌کند که یکی از مهم‌ترین آن‌ها تعلق داشتن یا نداشتن به فضای شهری است. بسیاری از ویژگی‌های فضای شهری مانند ضعف در طرح کالبدی و چیدمان فضاها، پایین بودن سطح آسایش اقلیمی و زیست‌محیطی، کمبود فضای سبز و پوشش گیاهی، طراحی ناپه‌نجار و ناسازگار فضای شهر، ناامنی شهری همه مواردی هستند که موجب کاهش دل‌بستگی فضایی شهروندان در اهواز شده است. جدایی مادی و معنوی شهروندان اهوازی از فضای شهری به دلیل مشکلات شهری، زیست‌محیطی، و طراحی شهر همان احساس بیگانگی شهروندان نسبت به فضای شهر اهواز است که خود موجب ایجاد و یا تشدید احساس عدم تعلق به مکان و فضای شهری می‌شود. پژوهشگران به کمک مصاحبه‌ها و طبقه‌بندی استخراج‌شده در آن به مفاهیمی دست پیدا کردند که به کمک آن می‌توان احساس بیگانگی در فضای شهری اهواز را تبیین کرد، مدل مفهومی ارائه‌شده در شکل ۳ به تبیین مفهوم احساس بیگانگی در فضای شهر کمک می‌کند.

بیگانگی نسبت به فضای شهر یک احساس است، که مصاحبه‌شوندگان آن را با ناکارآمدی، ناامنی، بی‌هویتی، و سرزنده نبودن شهر ارتباط داده‌اند. احساس بیگانگی در فضاهای شهری یعنی جدایی شهروندان از مکان‌ها، فضاها، معابر، و کالبد فیزیکی شهر که احساس ناکارآمدی فضا، احساس بی‌هویتی فضا، احساس عدم دل‌بستگی به مکان، و نداشتن احساس سرزندگی در فضاهای شهری را در پی خواهد داشت.

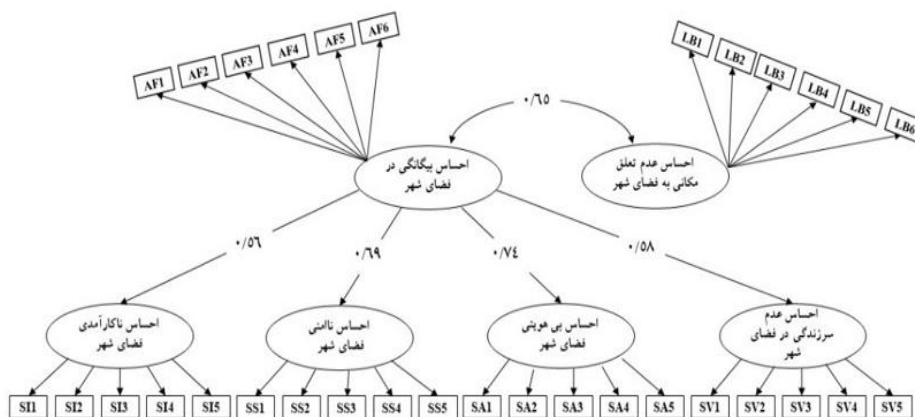
شکل ۳. مدل مفهومی برای تبیین احساس بیگانگی در فضای شهر

مدل مفهومی ارائه شده، به کمک تحلیل عاملی تأییدی مدل دو بعدی و سلسله‌مراتبی احساس بیگانگی در فضای شهری با داده‌های تجربی برازش داده شد. پژوهشگران در بخش کمی به دنبال پاسخ به این سؤال بودند که مدل مفهومی ارائه شده در شکل ۳ تا چه میزان با ساختارهای تجربی و داده‌های گردآوری شده از شهر اهواز همخوانی دارد. ۸۸۰ شهروند اهوازی به سؤال‌های پرسش‌نامه احساس بیگانگی در فضای شهر پاسخ دادند. داده‌ها مقادیر گم‌شده نداشتند و با توجه به اینکه شاخص چولگی داده‌ها بین ۰/۴۳ تا ۰/۸۹ قرار داشت و شاخص کشیدگی نیز از ۰/۶- تا ۰/۹۷+ داشتند و با توجه به اینکه شاخص محاسبه شد، اطمینان اولیه از نرمال بودن توزیع داده‌ها حاصل شد. با توجه به اینکه داده از دست‌رفته‌ای وجود نداشت و فاصله ماهالانویس D که برای بررسی داده‌های پرت چندمتغیری استفاده می‌شود (تاباچنیک و فیدل، ۲۰۱۹). در سطح $P < 0/001$ معنادار نبود، پژوهشگران با اطمینان بیشتری دست به تحلیل داده‌ها برای مدل‌یابی معادلات ساختاری زدند. جدول ۶ میزان برازش داده‌ها را با مدل ساختاری احساس بیگانگی در فضای شهری را نمایش می‌دهد.

جدول ۶. مقدار شاخص‌های برازش برای مدل احساس بیگانگی در فضای شهری

شاخص برازش	در کل نمونه	زنان	مردان
χ^2	۱۰۶۳/۵۴*(۰/۰۰)	۱۱۹۰/۸۱(۰/۰۰)	۱۴۳۱/۶۶(۰/۰۰)
AGFI	۰/۹۱۱	۰/۹۵۴	۰/۹۸۳
RMR	۰/۰۷۹	۰/۰۷۲	۰/۰۶۱
CFI	۰/۹۵۵	۰/۹۱۶	۰/۹۱۳
TLI	۰/۹۵۸	۰/۹۷۱	۰/۹۵۹
PNFI	۰/۵۱۸	۰/۵۶۴	۰/۵۷۰
RMSEA	۰/۰۳۱	۰/۰۳۶	۰/۰۳۸

شاخص‌های برازش در جدول ۶ نشان داد که مدل مفهومی ارائه شده در شکل ۴ با داده‌های تجربی برازش مناسبی داشته، و می‌توان با اطمینان خوبی از وجود این ساختار در فضای شهری اطمینان داشت. شکل ۴ مدل ساختاری تأیید شده را برای احساس بیگانگی در فضای شهری نمایش می‌دهد.

شکل ۴. مدل ساختاری احساس بیگانگی در فضای شهری

ساختار پیشنهادی برای تبیین احساس بیگانگی در فضای شهری (شکل ۴)، سلسله‌مراتبی و چندی بعدی است. احساس سرزندگی در فضای شهر، احساس بی‌هویتی فضای شهر، احساس ناامنی فضای شهر، و احساس ناکارآمدی فضای شهر، عوامل مرتبه اول و احساس عدم تعلق مکانی به فضای شهر، و احساس بیگانگی در فضای شهری عوامل مرتبه دوم هستند. مقادیر بار عاملی بین ۰/۴۴ تا ۰/۷۱ تغییر می‌کنند و خطای استاندارد برآورد همه آن‌ها کمتر از ۰/۰۴ بوده و در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنادار هستند. مفروضه مهم مدل احساس بیگانگی در فضای شهری همان‌گونه که در شکل ۴ می‌بینید چندبعدی بودن آن است، برای بررسی بهتر این مفروضه همبستگی بین عامل‌های مدل برآورده شد. در جدول ۷ همبستگی کانونی بین عامل‌های مدل احساس بیگانگی در فضای شهری را ملاحظه می‌کنید

جدول ۷. مقادیر همبستگی بین عامل‌های مدل احساس بیگانگی در فضای شهری

عامل‌ها	الف	ب	پ	ت	ث
احساس عدم سرزندگی در فضای شهر (الف)	۱				
احساس بی‌هویتی فضای شهر (ب)	۰/۶۳	۱			
احساس ناامنی فضای شهر (پ)	۰/۵۹	۰/۶۲	۱		
احساس ناکارآمدی فضای شهر (ت)	۰/۵۰	۰/۵۸	۰/۶۱	۱	
احساس عدم تعلق مکانی به فضای شهر (ث)	۰/۴۳	۰/۴۷	۰/۶۴	۰/۴۰	۱
احساس بیگانگی در فضای شهری (ج)	۰/۵۹	۰/۵۷	۰/۶۱	۰/۶۴	۰/۶۵

همبستگی‌های تعریف‌شده در مدل احساس بیگانگی در فضای شهری (شکل ۳) همگی مثبت و در سطح ۰/۰۵ مثبت بوده در سطح ۰/۰۱ معنادار هستند. از طرفی معنادار بودن مسیرهای علی بین عامل مرتبه دوم و عوامل مرتبه ۱ نشان‌دهنده ماهیت سلسله‌مراتبی مدل احساس بیگانگی در فضای شهری دارد. جدول ۸ مقادیر آماره تی و خطای استاندارد برآورد برای بررسی معناداری مسیرهای علی مدل احساس بیگانگی در فضای شهری را نمایش می‌دهد

جدول ۸. ضرایب مسیرهای علی مدل احساس بیگانگی فضایی شهر

مسیرهای علی	مقدار ضریب مسیر	S. E	t آماره
احساس بیگانگی در فضای شهر (احساس عدم سرزندگی در فضای شهر)	۰/۵۸	۰/۰۳	۱۸/۹۹
احساس بیگانگی در فضای شهر (احساس بی‌هویتی فضای شهر)	۰/۷۴	۰/۰۵	۲۱/۳۳
احساس بیگانگی در فضای شهر (احساس ناامنی فضای شهر)	۰/۶۹	۰/۰۳	۱۵/۱۷
احساس بیگانگی در فضای شهر (احساس ناکارآمدی فضای شهر)	۰/۵۶	۰/۰۴	۱۹/۲۵

تمامی ضرایب مسیر علی در سطح ۰/۰۱ معنادار و اطمینان بخش هستند. این مقادیر شواهد مثبتی را برای تأیید مفروضه سلسله‌مراتبی بودن مدل احساس بیگانگی فضایی فراهم می‌آورند. جدول ۹، محدودیت‌های متفاوتی را که برای بررسی تغییرپذیری پارامترهای ساختاری مدل احساس بیگانگی در فضای شهری در بین گروه‌های زن و مرد اعمال کرده‌ایم را به همراه شاخص‌های برازش نشان داده است. این محدودیت‌ها به منظور بررسی تفاوت‌های جنسیتی در ساختار علی احساس بیگانگی در فضای شهری اعمال شده‌اند.

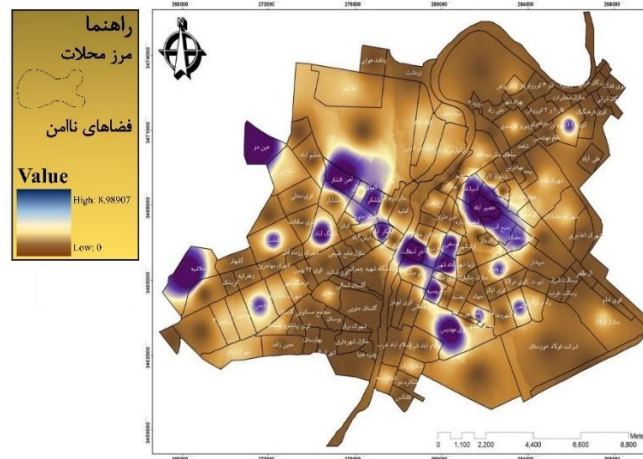
جدول ۹. مدل‌های چند گروهی برای سنجش تفاوت‌های جنسیتی در احساس بیگانگی فضاهای شهری

CFI	ت. خی دو	د. آزادی	خی دو	محدودیت اعمال شده بر مدل احساس بیگانگی در فضای شهری
0.965	-	832	1135.34	پارامترهای مدل آزادانه در گروه زنان و مردان برآورد شده‌اند
0.981	108.31 _{الف}	850	1243.65	بارگذاری عاملی در دو گروه زن و مرد یکسان فرض شود
0.973	234.55 _ب	898	1009.54	بارگذاری عاملی و مقادیر ثابت در دو گروه زن و مرد یکسان فرض شدند
0.966	201.91 _ج	811	1211.44	بارگذاری عاملی، مقادیر ثابت و باقیمانده‌ها در دو گروه زن و مرد فرض شدند
0.964	78.25 _د	824	1289.69	واریانس عامل‌ها، و کواریانس بین عوامل در گروه زن و مرد یکسان فرض شدند

در جدول ۹ سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ است. در مقایسه (الف) تفاوت با پارامترهای مدلی که آزادانه برآورد شده‌اند. در مقایسه (ب) تفاوت با مدلی که بارگذاری عاملی در دو گروه یکسان فرض شدند. در مقایسه (ج) تفاوت با مدلی که بارگذاری عاملی و مقادیر ثابت در دو گروه یکسان فرض شدند. در مقایسه (د) تفاوت با مدلی که بارگذاری عاملی، مقادیر ثابت و باقیمانده‌ها در دو گروه یکسان فرض شدند. آن‌گونه که در جدول ۹ می‌بینید ابتدا مدل با پارامترهای آزاد برآورده شد. افزودن قیدها به مدل در ردیف‌های دوم به بعد جدول ۴ باعث کاهش جزئی در برازش آن با داده‌های تجربی شده است. معنادار بودن تفاوت خی و همچنین تفاوت بین CFI بین مدل‌های مقید پیشنهادی در جدول ۴ نشان می‌دهد که مدل احساس بیگانگی در فضای شهری، هم در واریانس عوامل و هم در کواریانس بین عوامل در دو گروه جنسیتی مرد و زن تغییرپذیر است. همچنین بارگذاری عاملی مدل احساس بیگانگی در فضای شهری برای دو گروه جنسیتی مرد و زن نیز متفاوت است. این شواهد نشان از تفاوت ساختار علی احساس بیگانگی بین زنان و مردان اهوازی دارد. تفاوت میانگین در ساختار صفت مکنون نیز برای هر چهار عامل مدل احساس بیگانگی در فضای شهری مورد بررسی قرار گرفت. میانگین نهفته (میانگین عامل) برای گروه زنان به مقدار صفر ثابت گردید و میانگین گروه مردان به‌طور آزادانه برآورد شد. پس از محاسبه اندازه اثر مشخص شد که به‌صورت معناداری ($d = 0/13, p = 0/01$) احساس بیگانگی در فضای شهری در زنان بیشتر از مردان است.

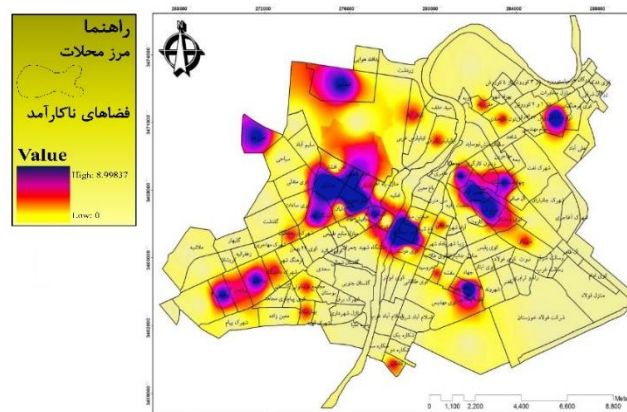
پراکنش فضایی شاخص‌های احساس بیگانگی در اهواز

آزمون تخمین تراکم کرنل یکی از مناسب‌ترین روش‌ها برای به تصویر کشیدن کانون‌های نامنی فضایی، عدم کارایی فضا، عدم سرزندگی و بی‌هویتی در مناطق شهری که نشان‌دهنده احساس بیگانگی هستند و به‌صورت سطح پیوسته نشان داده می‌شوند. روش تخمین تراکم کرنل سطح همواری از تغییرات در تراکم نقاط ناامن، ناکارآمد، فضاهای بدون سرزندگی و بی‌هویتی در روی محدوده ایجاد می‌نماید.

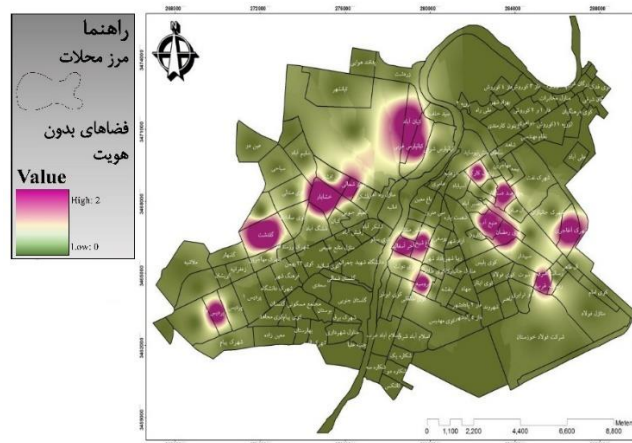
شکل ۵. نقشه پراکندگی توزیع میزان ناامنی در شهر اهواز

شکل (۵) پراکنش میزان ناامنی را در محدوده شهر اهواز نمایش می‌دهد. با توجه شکل بیشترین پراکنش توزیعی ناامنی در مرکز شهر می‌باشد. کانون فضاهای ناامن از منطقه یک محله‌های پاداد شهر، یوسفی، آخر آسفالت، از منطقه هشت محله‌های، خروسویه، کوی مهدیس، فاز دو پادادشهر، باهنر، کوی پلیس، از منطقه هفت محله‌های آسیاباد، بیست‌متری، حصیرآباد، منبع آب، کوی رمضا، از منطقه شش محله‌های لشکر، کمپلو، خشایار، شلنگ‌آباد، گل‌دشت، عین دو، از منطقه پنج محلات پردیس و ملاحیه، از منطقه سه محله زویه را در برمی‌گیرد. این نقشه گویای این امر می‌باشد که در این مناطق بیشترین فضاهای رهاشده، نورپردازی نامناسب و تاریک بیش از حد، محیط‌زیست آلوده، نبود نمادهای اطلاعاتی، گرافیک نامناسب، حمل‌ونقل ضعیف، خیابان‌های شلوغ و یا خیلی خلوت، فضاهای بیکران و خالی و اضطراب‌آور وجود نسبت به سایر مناطق وجود دارد که سبب ناامنی این شده است.

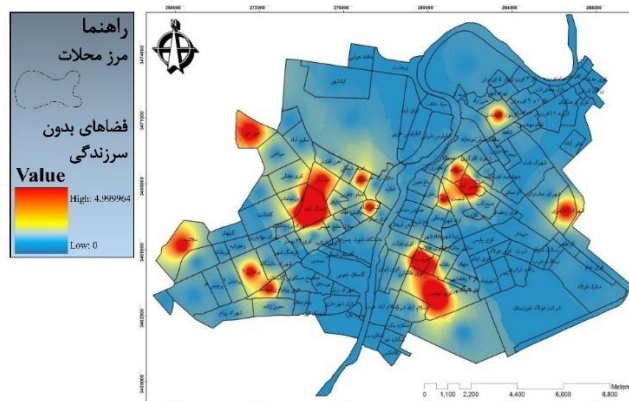
شکل ۶. نقشه پراکندگی توزیع میزان فضاهای ناکارآمد در شهر اهواز

شکل (۶) پراکندگی توزیع فضاهای ناکارآمد را در شهر اهواز را نشان می‌دهد. همان‌طور که در شکل بالا مشاهده می‌شود بیشترین فضاهای ناکارآمد در اهواز از منطقه یک که محله آخر آسفالت و از منطقه شش محلات خشایار، کمپلو، شلنگ‌آباد و عین دو، از منطقه هفت محلات حصیرآباد، منبع آب، آسیاباد و چهارصد دستگاه می‌باشد. محله‌های مناطق شش و هفت بالاترین میزان فضاهای ناکارآمد در آن‌ها متمرکز شده است.

شکل ۷. نقشه پراکندگی توزیع میزان فضاهای بدون هویت در شهر اهواز

شکل (۷) پراکندگی توزیع فضاهای بدون هویت در اهواز را نشان می‌دهد. مطابق شکل بالا و از دیدگاه شهروندان بیشترین تمرکز فضاهای بی‌هویت یعنی نبود نمادهای قومیتی، فرهنگی در محلات، استفاده از نشانه‌های نامفهوم، تغییر کاربری فضاهای سنتی و خاطره‌انگیز شهر، ایجاد فضاهای مدرن در میان بافت سنتی، در شهر اهواز از منطقه دو محلات کیانپارس غربی و کیان‌آباد، از منطقه شش محلات خشایار و گلدشت، از منطقه پنج محلات ملاشیه و پردیس، از منطقه یک آخر آسفالت، از منطقه هفت محلات چهارصد دستگاه، کوی رمضان، منبع آب، قرار گرفته است.

شکل ۸. نقشه پراکندگی توزیع میزان فضاهای بدون سرزندگی در شهر اهواز

باتوجه به شکل (۸) پراکندگی توزیع فضاهای بدون سرزندگی در محدوده غربی، جنوب غربی و جنوب شهر اهواز به وقوع متمرکز شده است. کانون اصلی نبود فضای سبز مناسب، نبود امکانات رفاهی (سطل زباله، توالت عمومی و..)، نبود نشیمن‌گاه‌ها، نبود فواره‌ها و آب‌نماها، کمبود فضای پارکینگ، نبود شبکه دسترسی و حمل‌ونقل از منطقه شش در محلات گلدشت، از منطقه پنج محله‌های پردیس و ملاشیه، از منطقه هفت محله حصیرآباد، از منطقه هشت شهر دو محله خروسیه و کوی مهدیس اهواز می‌باشند.

بحث

فضاهای شهری به دلیل ازدحام، تراکم جمعیت، طراحی بی‌کیفیت و ناکارآمد، همواره احساس و هیجانات شهروندان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. احساس بی‌هویتی در فضا، در کنار حس عدم تعلق به شهر و فضاهای شهری، و مهم‌تر از آن‌ها احساس بیگانگی در فضای شهری بارزترین احساساتی هستند که در کلان‌شهرها بروز کرده است. تبیین این احساس‌ها در فضاهای شهری فرصتی را در اختیار مدیران، طراحان، سیاست‌گذاران، و برنامه‌ریزان شهری قرار خواهد داد تا با توجه بیشتر به جنبه‌های روانی و عاطفی شهر، و اکید بر تفاوت‌های فردی، به طراحی، سیاست‌گذاری، و حکمرانی مطلوب‌تر شهرها بپردازند. در این پژوهش سعی شد تا به کمک مصاحبه‌های نیم ساختاریافته احساس بیگانگی را در فضای شهری اهواز تبیین شود. احساس بیگانگی در بین شهروندان اهوازی که در اثر تعامل با فضای شهر شکل گرفته است شامل احساس سرزنده نبودن فضای شهر، احساس بی‌هویتی فضای شهر، احساس ناامنی فضای شهر، و ناکارآمدی فضای شهر است. البته نزدیک‌ترین احساس به لحاظ مفهوم به احساس بیگانگی، عدم تعلق به فضای شهر بود. مدل مفهومی ارائه شده برای فضای شهری اهواز به کمک داده‌های تجربی نیز مورد تأیید قرار گرفته است و طی یک استدلال قیاسی و به کمک تحلیل عاملی مدل مفهومی تدوین شده از احساس بیگانگی در فضای شهری اهواز مورد تأیید شهروندان نیز قرار گرفت.

ادراک شهروندان از هویت فضا، فرایندی تأثیرگذار در رفتار انسان است که جنبه‌های شناختی، عاطفی، شخصیتی، اجتماعی و فرهنگی وجود انسان را در برمی‌گیرد. هویت شهر، تصویر مداوم یک شهروند از اماکن، معابر، و مراکز خرید، و فضاهای هر شهر است. هویت یک شهر را فضاها، افراد و روابط بین فضاها و افراد تشکیل می‌دهد، به طوری که ادراک و احساس شهروندان نسبت به فضا، قسمتی از هویت فضای شهر است. شهروندانی که نسبت به فضای شهر احساس سردرگمی و بی‌هویتی دارند، معمولاً احساس راحتی نمی‌کنند، با بروز احساس بیگانگی در فضای شهری، حتی اگر حضور و مشارکت شهروندان در خود شهر کاهش ندهند، به لحاظ روحی و عاطفی از آن دور می‌شوند. این همان بروز احساس بیگانگی در فضای شهری است. در این میان بعد فضایی شهر یکی از عوامل مهمی است که می‌تواند هویت انسان را تغییر داده و یا اصلاح کند. درک فضای شهر و احساسی که شهروندان نسبت به شهر دارند، هویت شهری فرد را شکل داده و چگونگی این شکل‌گیری و نوع آن، احساس مشخصی در فرد از فضای شهر ایجاد می‌کند که این ادراک بیگانگی یا عدم بیگانگی شخص را با فضای شهری مشخص خواهد کرد. نداشتن حس مطلوب نسبت به فضای شهری اهواز، نبودن اصالت و معنا در فضای شهری برای شهروند اهوازی، نبود یا عدم دریافت اطلاعات ادراکی از فضای شهر، از بین رفتن نماها و نشانه‌های خاطره‌انگیز شهر اهواز، ناسازگاری ساختار شهر اهواز با هویت فرهنگی شهروندان، مهم‌ترین زمینه‌هایی است که هویت شهری را برای شهروندان از بین برده است که با نتایج (Goussous & Tayoun, 2020) و (Hashem & Sahan, 2021)، همسویی دارد. نامطلوب بودن عناصر هویتی شهر، و یا فقدان برخی عناصر مثبت موجب شکل‌گیری بی‌هویتی شهری می‌شود که با شهروندان و فضای آن بیگانه است، این هویت بیگانه و ناسازگار، احساس بیگانگی از فضای شهری را در اهواز ایجاد و یا تشدید خواهد کرد. با توجه به نقشه تراکم کرنل در شهر اهواز از دیدگاه شهروندان فضاهایی که بیشترین بی‌هویتی را القاء می‌کنند و سبب شکل‌گیری احساس بیگانگی شهروندان اهوازی از فضاهای شهری شده‌اند: از منطقه دو محلات کیانپارس غربی و کیان‌آباد، از منطقه شش محلات خشیار و گلدشت، از منطقه پنج محلات ملاحیه و پردیس، از منطقه یک آخر آسفالت، از منطقه هفت محلات چهارصد دستگاه، کوی رمضان، منبع آب، می‌باشند. جدایی شهروندان چه به لحاظ روحی و چه به لحاظ جسمی از فضای شهر اهواز موجب تضعیف احساس امنیت آن‌ها در فضاهای شهری می‌شود. وجود فضاهای بی‌دفاع در شهر، عدم نورپردازی مناسب و تاریکی فضا،

آلودگی محیطی، نبود نمادها و عنصرهای اطلاعاتی در شهر، عدم دسترسی به حمل و نقل عمومی، وجود فضاهای بی‌کران و خالی و اضطراب‌آور، خیابان‌های شلوغ و مملو از جمعیت که احساس ناامنی شهر را تشدید می‌کنند، همگی موجب تشکیل و قوت گرفتن احساس بیگانگی شهروندان از فضای شهری می‌شود. امنیت در فضای شهر، زمینه‌ای را برای انجام فعالیت‌های شهری، و افزایش حضور افراد در فضاهای شهری فراهم می‌کند، شهرهای امن‌تر موجب افزایش دل‌بستگی مکانی شهروندان به فضاهای شهری می‌شود. زنان و مردان نسبت به شهری که در آن بتواند با امنیت تردد، و فعالیت کنند، احساس بیگانگی کمتری دارند؛ اما احساس بیگانگی زنان در فضای شهری بیشتر از مردان است و زنان به خاطر ماهیت جنسی، و احساسی که دارند و البته توجه کمتری که در طراحی فضاهای شهری اهواز به جنسیت آن‌ها شده است احساس امنیت کمتری دارند و این فقدان احساس امنیت در آن‌ها موجب افزایش احساس بیگانگی در زنان شده است که با نتایج پژوهش (Weijjs-Perrée et al., 2020) هم‌خوان است. نقشه تراکم کرنل مناطقی که شهروندان اهوازی در آن‌ها احساس ناامنی دارند و یا بر اساس تجربیات این ناامنی را در این مناطق لمس کرده‌اند را به نمایش گذاشته است که این مناطق شامل: از منطقه یک محله‌های پاداد شهر، یوسفی، آخر آسفالت، از منطقه هشت محله‌های، خروسیه، کوی مهدیس، فاز دو پادادشهر، باهنر، کوی پلیس، از منطقه هفت محله‌های آسیاباد، بیست‌متری، حصیرآباد، منبع آب، کوی رمضا، از منطقه شش محله‌های لشکر، کمپلو، خشایار، شلنگ‌آباد، گلدشت، عین دو، از منطقه پنج محلات پردیس و ملاشیه، از منطقه سه محله زویه را در برگرفته است. زنان اهوازی در این مناطق بیشتر از سایر فضاهای شهر احساس بیگانگی می‌کنند؛ چراکه این مناطق و محلات از شهر را ناامن‌تر برای خود می‌دانند.

فضای شهر وقتی سرزنده است که به‌طور مداوم شهروندان مشتاق حضور در شهر باشند، از امکانات آن بهره برده و خستگی و خمودگی کمتری از طریق فضاهای شهری به شهروندان منتقل گردد. عوامل کالبدی همچون فضای سبز مناسب، وجود امکانات رفاهی (سطل زباله، توالت عمومی و...)، وجود نشیمنگاه‌ها، فواره‌ها و آب‌نماها، فضای پارکینگ، در کنار عوامل فضایی مانند پیوند و اتصال شبکه دسترسی و حمل و نقل، طراحی مناسب فضاهای شهری موجب کاهش احساس بیگانگی نسبت به فضاهای شهری شده و کاهش بیگانگی با فضای شهر موجب تقویت احساس سرزندگی در فضای شهری می‌شود. شهر سرزنده، یا همان سرزندگی شهری به مجموعه ارتباطات، معاملات، و ظواهر شهر بستگی دارد. شهرهای سرزنده به لحاظ فیزیکی و طراحی، چنان کاربرپسند طراحی می‌شوند که احساس و ادراک شهروندان را نیز متأثر ساخته و موجب دل‌بستگی بیشتر افراد به مکان می‌شود. این نتیجه را می‌توان این‌گونه معنا کرد که روابط تعریف‌شده در فضای شهری بین شهروندان، محیط طراحی‌شده برای شهروندان، سیاست‌گذاری‌های مکانی و فضایی در شهر، و نمایش و تظاهرهای شهر از عوامل مهمی هستند که می‌توانند موجب بروز احساس بیگانگی و یا کاهش آن شوند. ایجاد ارتباطات درست شهری، سیستم حمل و نقل مناسب، فضاهای شهری کاربرپسند، تناسب فضاهای شهر با محدودیت‌ها و جنسیت افراد، مبلمان و طراحی زیبای شهری می‌تواند شهر را سرزنده‌تر کرده و موجب کاهش احساس بیگانگی از فضای شهری شود. زنان از سرزندگی شهر بهره بیشتری از مردان می‌برند. شهر سرزنده‌تر برای زنان، احساس‌های منفی کمتری را به آن‌ها تحمیل خواهد کرد. زنان در شهرهای امن و سرزنده احساس بیگانگی کمتری داشته و تعلق بیشتری به فضای شهری خواهند داشت. که با توجه به نقشه کرنل تهیه‌شده از فضاهای بدون سرزنده اهواز بیشترین مناطقی که از دیدگاه شهروندان اهوازی نبود سرزندگی در فضا و شهر سبب بیشترین احساس بیگانگی به این فضاها را تنها به دلیل عدم سرزندگی این مناطق دارند را می‌توان از منطقه شش در محلات گلدشت، از منطقه پنج محله‌های پردیس و ملاشیه، از منطقه هفت محله حصیرآباد، از منطقه هشت شهر دو محله خروسیه و کوی مهدیس نام برد.

احساس بیگانگی در فضای شهر، همانند ساختاری زیر بنایی موجب شکل‌گیری احساس ناکارآمدی در فضای شهر می‌شود، وجود املاک متروکه و مخروبه، گسترش اراضی بایر داخل شهر، تبدیل محیط شهر به محوطه‌های آلوده و رها شده، رها کردن تأسیسات و فضاهای شهری، ایستگاه راه‌آهن و اتوبوس غیرفعال و مستعمل، وجود پمپ‌بنزین متروکه یا اماکن مشابه آن موجب ایجاد کاربری‌های ناسازگار با شهر و محیط‌زیست که خود علت اصلی ناکارآمدی فضاهای شهری است. ناکارآمدی فضاهای شهری علاوه بر آزار بصری چشم‌انداز فضاهای شهر، و کاهش بهره‌وری موجب ایجاد و تشدید احساس بیگانگی از فضاهای شهری در اهواز شده است. بافت‌های فرسوده و یا رها شده شهر اهواز، در کنار محوطه‌های آلوده، تأسیسات و ایستگاه‌های متروک سطح شهر، و استفاده نابجا از فضاها و اماکن باعث می‌شود فضای شهری اهواز ناکارآمد جلوه کرده و در بیشتر مواقع بدون استفاده رها شوند. این فضاها نه تنها موجب صرف بی‌رویه وقت و هزینه شهروندان اهوازی شده، و تا حدودی به زیبایی شهر لطمه می‌زنند، بلکه موجب ایجاد احساس جدایی و دوری شهروندان از فضای شهر می‌شوند، شهروندان به لحاظ مادی و یا معنوی از حضور در این فضاها اجتناب کرده و سعی می‌کنند در آن اماکن نباشند، کار نکنند، و محل زندگی خود را در آنجا انتخاب نکنند. استمرار ناکارآمدی باعث قوت گرفتن احساس بیگانگی از فضاهای شهری و افزایش فاصله فیزیکی و روحی شهروندان از شهر اهواز می‌شود. ناکارآمدی فضاهای شهری علاوه بر آزار بصری چشم‌انداز فضاهای شهر، و کاهش بهره‌وری موجب ایجاد و تشدید احساس بیگانگی از فضاهای شهری خواهند شد. شهروندان اهوازی بیشترین فضاهای ناکارآمد را، از منطقه یک که محله آخر آسفالت و از منطقه شش محلات خشایار، کمپلو، شلنگ‌آباد و عین دو، از منطقه هفت محلات حصیرآباد، منبع آب، آسیاباد و چهارصد دستگاه نام می‌برند. که وجود این فضاها سبب بروز احساس ناخوشایند شهروندان این مناطق و یا شهروندانی که به هر دلیل در این مناطق تردد دارند شده است و روزبه‌روز باعث دوری‌شان از این مناطق می‌شود. این احساس ناخوشایند چیزی جز احساس بیگانگی با این فضاهای شهری نیست و این امر موجب شده است آن‌ها نه تنها در بهبود این فضاها مشارکت نکنند؛ بلکه هر چه بیشتر سعی در جدا کردن خود و قرار نگرفتن در این فضاها را دارند.

در این پژوهش ما دریافتیم جنسیت می‌تواند زمینه را برای احساس بیگانگی شهروندان فراهم کند به طوری که زن بودن و یا مرد بودن در ایجاد و تقویت این احساس تأثیرگذار است. این نتایج با غلامحسینی (۱۳۹۳) و Mandeli.K, 2019 همسو بوده است. عدم توجه شهر اهواز به تفاوت‌های جنسیتی افراد به خصوص در مورد زنان، طراحی نامناسب شهر برای مادران و یا کودکان، مردانه یا زنانه شدن برخی فضاها به دلیل طراحی و کاربری نامناسب، فضاها را به شدت جنسیت‌زده کرده و این موجب بروز شدیدتر احساس بیگانگی از فضای شهر برای زنان می‌شود. هر چند این پژوهش به طور دقیق و جزئی تفاوت این احساس در زنان و مردان را بررسی نکرده است اما در مصاحبه‌ها مشخص شد که زنان از فضاهای جنسیت‌زده آسیب بیشتری دیده و احساس بیگانگی بیشتری نسبت به اماکن و فضاهای شهری داشته‌اند. شهر سرزنده‌تر برای زنان، احساس‌های منفی کمتری را به آن‌ها تحمیل خواهد کرد. زنان در شهرهای امن و سرزنده احساس بیگانگی کمتری داشته و تعلق بیشتری به فضای شهری خواهند داشت. ما دریافتیم که در شهر اهواز تفاوت فاحشی بین احساس بیگانگی زنان و مردان وجود دارد، که البته شدت این رابطه در زنان بیشتر از مردان است. ساختار فیزیولوژیکی زنان، احساسات و توانایی آنان، سیاست‌گذاری‌های مردانه شهر، عدم تناسب فضاهای شهری با جنسیت زنان، کاهش حق به شهر آنان، و دسترس‌پذیری کمتر شهر برای زنان در شدیدتر شدن این احساس نقش مهمی ایفا کرده است.

نتیجه‌گیری

احساس بیگانگی در فضاهای شهری یعنی جدایی شهروندان از مکان‌ها، فضاها، معابر، و کالبد فیزیکی شهر است که احساس ناکارآمدی فضا، احساس بی‌هویتی فضا، ناامنی فضای شهر، مهم‌ترین مؤلفه‌های آن به شمار می‌روند. شناخت احساس بیگانگی در فضاهای شهر، و ابعاد متفاوت آن بستر مناسبی را برای جامعه‌شناسان شهری، برنامه‌ریزان حوزه شهر، و طراحان شهری ایجاد می‌کند تا به کمک آن فضاهایی را طراحی کنند که ضمن داشتن امنیت کافی و ایجاد دل‌بستگی برای شهروندان احساس کارآمدی فضای شهر را در آن‌ها تقویت‌شده و سبب سرزندگی بیشتر شهر شوند. یافته‌های ما نشان داد احساس بیگانگی در فضای شهر اهواز موجب پیامدهای منفی متعددی برای شهر و شهروندان خواهد شد. داشتن احساس بیگانگی در فضای شهری نه تنها موجب کاهش امنیت شهر می‌شود؛ بلکه تمایل شهروندان به مهاجرت را نیز افزایش می‌دهد. مصاحبه ما با شهروندان نشان داد، گاهی احساس بیگانگی از فضای شهر آن‌چنان تشدید می‌شود که شهروند خود را از شهر جدا می‌داند، وابستگی عاطفی خود به شهر را از دست می‌دهد، و تمایل فراوانی به مهاجرت از شهر را پیدا می‌کند. مهاجرت شهروندان از شهر حتی اگر اتفاق هم نیفتد باعث کاهش مشارکت آن‌ها در مدیریت شهر شده و آن‌ها را نسبت به شهر و مسائل آن بی‌تفاوت خواهد کرد. تخریب‌گری و وندالیسم پیامد مهم دیگر تشدید احساس بیگانگی در شهر است و شهروندانی که به لحاظ جسمی و روحی خود را از شهر دور می‌دانند و هویتی برای شهر قائل نیستند و یا هویت خود را در ارتباط با شهر تعریف نمی‌کنند ممکن است دست به تخریب اموال و امکانات شهر بزنند. این پیامدها موجب کاهش حق به شهر افراد و در ادامه کاهش کیفیت زندگی شهری خواهد شد. باعث تبعیض جنسیتی که در فضاهای شهری وجود دارد سبب تشدید احساس بیگانگی در فضای شهری اهواز می‌شود، که خود کاهش حضور زنان در فضاهای شهری را موجب می‌شود. پیشنهاد می‌شود، در طراحی فضاهای شهری، به‌منظور جلوگیری از انزوای اجتماعی که از پیامدهای مهم احساس بیگانگی در فضای شهری است، به مؤلفه‌های مهمی همچون سرزندگی شهری، زیست‌پذیری شهری، و امنیت شهر توجه بیشتری شود. در این راستا نورپردازی‌های مناسب به لحاظ زیباشناختی و مکان‌محوری، کاهش فضاهای پرت و رهاشده در شهر، کنترل بیشتر مناطق شهری که جرم‌خیز و ناامن هستند، و افزایش دسترسی شهروندان به خدمات شهری در فواصل مکانی نزدیک به محل زندگی، موجب افزایش احساس امنیت شهری خواهد شد، که منجر به کاهش احساس بیگانگی می‌شود. ایجاد فضاهای سرگرمی و تفریحی به‌صورت غیرمتمرکز و محله‌ای، استفاده از فضای سبز برای افزایش حس سرزندگی، توجه به طراحی شهر به لحاظ زیبایی مکان و عناصر فرهنگی و قومی، هم می‌تواند سرزندگی شهر را افزایش دهد و هم موجب زیست‌پذیری بهتر آن شود. مدیریت شهری در اهواز به لحاظ حمل‌ونقل و دسترس‌پذیری شهری، ناکارآمدی فضاهای شهر، و توجه کم به جنسیت‌ها و قومیت‌ها همواره با انتقادهایی همراه بوده است، هر چند این موضوع ما را در تعمیم نتایج محدود کرده است؛ اما بر این باور هستیم که مطرح کردن وجود احساس بیگانگی در فضاهای شهری، دستاورد مهم این پژوهش است. در بخش کمی پژوهش نیز هر چند سعی شد از نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای از جامعه شهروندان اهواز استفاده شود؛ اما باز هم تعمیم شرایط زندگی در این شهر به سایر شهرها می‌بایست با احتیاط صورت گیرد. توصیه ما به پژوهشگران آینده انجام پیمایش‌های دقیق‌تر در شهرهای دیگر با تنوع قومیتی، اقلیمی و جغرافیایی است تا بتوان به شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌ای تأثیرگذار بیشتری دست‌یافت و احساس بیگانگی در فضاهای شهری دیگر نیز با تبیین بهتری همراه شود.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

در این پژوهش نویسنده اول به‌عنوان تسهیلگر و هماهنگ‌کننده، فرآیند پژوهش را طراحی کرده و بر گردآوری داده، تفسیر، نتیجه‌گیری، و نگارش دست‌نوشته نظارت داشته است. نویسنده دوم و سوم در تفسیر نتایج و بحث، و همچنین انجام هماهنگی‌ها بین افراد نقش داشتند و تحلیل داده‌ها توسط نویسنده چهارم انجام گرفت.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- آزادبخت، مریم؛ امانپور، سعید؛ محمدی ده‌چشمه، مصطفی و جهانی‌فر، مجتبی. (۱۴۰۱). مدل‌یابی علی و تفاوت‌های جنسیتی برای احساس بیگانگی در فضاهای شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر اهواز). *جغرافیای اجتماعی شهری*، ۹(۲)، ۱۲۹-۱۴۷. Doi: 10.2103/JUSG.2022.2078
- برهانی، کاظم و اسمعیلی، شیوا. (۱۴۰۳). رویکرد حق به شهر و تغییرات کاربری زمین شهری راهی به‌سوی شهر پایدار و عادلانه (مطالعه موردی: کلان‌شهر تهران). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۶(۲)، ۱۳۵-۱۴۸. Doi: 10.22059/jhgr.2023.349726.1008551
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ همقدم، نوشا و کانونی، رضا. (۱۴۰۱). واکای مؤلفه‌های حکمروایی خوب شهری در ایجاد رضایتمندی سکونت با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهر رشت). *نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۶(۸۱)، ۴۳-۶۱. Doi: 10.22034/gp.2021.47741.2887
- حسینی مند، نگین؛ یعقوبی، معصومه؛ شاه‌حسینی، حبیب و جوان فروزنده، علی. (۱۴۰۰). ارزیابی مؤلفه‌های کیفی-ادراکی فضاهای سبز در ارتقاء حس رضایتمندی و سرزندگی ساکنان محلات اطراف آن (نمونه‌های مورد مطالعه پارک ائل‌گلی و پارک ولیعصر تبریز). *نشریه علمی جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۲۵(۷۷)، ۶۱-۷۹. Doi: 10.22034/gp.2021.41603.2693
- راه‌پیمای، عبدالمجید و غلامی، بهار. (۱۴۰۰). بررسی چالش‌های فضایی توسعه شهری و اثرات آن برای امنیت ملی ایران. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۳(۲)، ۶۳۷-۶۵۲. Doi: 20.1001.1.20086296.1400.53.2.14.0
- زنگانه، احمد؛ تولایی، سیمین؛ سلیمانی مهرنجانی، محمد و احمدتوزه، واحد. (۱۴۰۰). تحلیلی بر وضعیت زوال شهری در بخش مرکزی شهر ارومیه (مطالعه موردی: منطقه). *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۱)، ۲۶۷-۲۸۵. Doi: 10.2059/JURBANGEO.2021.313215.1397
- زیاری، کرامت‌اله؛ حاتمی‌نژاد، حسین و شریفی، امیر. (۱۴۰۳). آسیب‌شناسی مدیریت شهری شهر سنندج با رویکرد حکمروایی خوب. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۶(۳)، ۱-۱۵. Doi: 10.2059/jhgr.2020.123461.1006990
- سعیدی منفرد، ساناز و گلرو، امیر. (۱۳۹۸). ارزیابی ارتقای سلامت روان در فضاهای رهاشده شهری با محوریت شکل‌گیری شهر سالم مطالعه موردی: شهر مشهد. *جغرافیا و روابط انسانی*، ۲(۶)، ۸۵-۵۲. Doi: 20.1001.1.26453851.1398.2.2.4.4
- میرزاحسین، سارا؛ احمدی، ملیحه و ذاکر حقیقی، کیانوش. (۱۴۰۰). ارزیابی زیست‌پذیری مبتنی بر متغیرهای حس تعلق به مکان (مطالعه موردی: منطقه ۱ کلان‌شهر تهران). *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۹(۲)، ۳۶۱-۳۸۵. Doi: 10.22059/JURBANGEO.2021.312004.1385

References

- Adelaar, T., Chang, S., Lancendorfer, K.M., Lee, B., & Morimoto, M. (2003). Effects of media formats on emotions and impulse buying intent. *J. Inf. Technol.* 18 (4), 247–266. [Doi.org/10.1080/0268396032000150799](https://doi.org/10.1080/0268396032000150799).
- Aisha Bin, B. (2019). "Dubai: A City Powered by Blockchain, "Innovations: Technology, Governance, Globalization. *MIT Press*, 12(3-4), 4-8, [Doi.repec.org/a/oup/polsoc/v41y2022i3p328-342.html](https://doi.repec.org/a/oup/polsoc/v41y2022i3p328-342.html)
- AzadBakht, M., Amanpour, S., Mohammadi, M., & Jahanifar, M. (2022). Causal Modeling and Gender Differences for Alienation Feeling in Urban Spaces: A study in Ahvaz. *Journal of Urban Social Geography*, 9(2), 129-147. [doi: 10.22103/JUSG.2022.2078](https://doi.org/10.22103/JUSG.2022.2078) [In Persian]
- Benabbou, R., & Lee, H. (2019). Exploring the evolution of urban emotions in the city of Seoul using social media information. *Int. J. Knowl. Based Dev.* 10, 232–248.
- Borhani, K., & Esmaeili, S. (2024). Right to the city approach and urban land use change A way to a sustainable and just city (Case Study: Tehran city). *Human Geography Research*, 56(2), 135-148. [doi: 10.22059/jhgr.2023.349726.1008551](https://doi.org/10.22059/jhgr.2023.349726.1008551) [In Persian]
- Carmen, M. (2020). The more-than-human right to the city: A multispecies reevaluation. *Journal of Urban Affairs*, Published online: 03 Apr. Free Press.
- Gharai, F. (2012). Identification of environmental factors by relying on physical and aesthetic characteristics and its impact on the presence of women in public spaces of the city. *1th Conference on Women and urban life. Tehran.*
- Goussous, J., & Tayoun, L. (2022). A holistic approach to slum reduction: finding gaps in Cairo's 'how-to-deal' model with international collected experience. *Cities & Health*, 6(1), 22–36. [Doi.org/10.1080/23748834.2020.1735156](https://doi.org/10.1080/23748834.2020.1735156)
- Hashem Sahan. Abbas. (2021). Alienation in the urban structure and its impact on the individualand society. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues.*
- Hataminejad, H., hamghadam, N., & Kanooni, R. (2022). Investigating the Components of Good Urban Governance in Creating Residential Satisfaction with a future study (Case study: Rasht city). *Journal of Geography and Planning*, 26(81), 61-43. [doi: 10.22034/gp.2021.47741.2887](https://doi.org/10.22034/gp.2021.47741.2887) [In Persian]
- Hosseinimand, N., Yaghoobi, M., Shah Hosseini, H., & Javan Forouzandeh, A. (2021). Evaluation of qualitative-perceptual components of green spaces in promoting the sense of satisfaction and vitality of the residents of the surrounding areas (Examples of Elgoli Park and Valiasr Park in Tabriz). *Journal of Geography and Planning*, 25(77), 61-79. [doi: 10.22034/gp.2021.41603.2693](https://doi.org/10.22034/gp.2021.41603.2693) [In Persian]
- Jo, A., Lee, S.-K., & Kim, J. (2020). Gender Gaps in the Use of Urban Space in Seoul: Analyzing Spatial Patterns of Temporary Populations Using Mobile Phone Data. *In Sustainability*, 12 (16). [Doi.org/10.3390/su12166481](https://doi.org/10.3390/su12166481).
- Madanipour, A., Shucksmith, M., & Brooks, E. (2022). The concept of spatial justice and the European Union's territorial cohesion. *European Planning Studies*, 30(5), 807–824. [Doi.org/10.1080/09654313.2021.1928040](https://doi.org/10.1080/09654313.2021.1928040)
- Mandeli, K. (2019). Public Space and the Challenge of Urban Transformation in Cities of Emerging Economies: Jeddah Case Study. *Cities*, 95, 102409.
- Mendonça, R., Roebeling, P., Martins, F., Fidélis, T., Teotónio, C., Alves, H., & Rocha, J. (2020). Assessing Economic Instruments to Steer Urban Residential Sprawl, Using a Hedonic Pricing Simulation Modelling Approach. *Land Use Policy*, 92, 104458.
- Miotto, G., Polo López, M., & Rom Rodríguez, J. (2019). Gender equality and UN sustainable development goals: Priorities and correlations in the top business schools' communication and legitimation strategies. *Sustainability*, 11, 302.
- Mirzahosseini, S., Ahmadi, M., & Zaker Haghghi, K. (2021). Estimating the livability based on the sense of place variables: A case study of Tehran metropolitan, district 1. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(2), 361-385. [doi: 10.22059/jurbangeo.2021.312004.1385](https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2021.312004.1385) [In Persian]
- Mouratidis, K. (2021). Urban planning and quality of life: A review of pathways linking the built environment to subjective well-being. *Cities*, 115, 103229. [Doi.org/10.1016/j.cities.2021.103229](https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103229)

- Paül i Agustí, D., Guilera, T., & Guerrero Lladós, M. (2022). Gender differences between the emotions experienced and those identified in an urban space, based on heart rate variability. *Cities*, 131, 104000. [Doi.org/https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104000](https://doi.org/10.1016/j.cities.2022.104000)
- Rahpeyma, A., & gholami, B. (2021). Exploring the spatial challenges of urban development And its impacts For the national security of Iran. *Human Geography Research*, 53(2), 637-652. [doi: 10.22059/jhgr.2020.297525.1008078](https://doi.org/10.22059/jhgr.2020.297525.1008078) [In Persian]
- SaeedI, S., & Golrou, A. (2019). Assessment of Mental Health Promotion in Abandoned Urban Areas Focusing on the Formation of a Healthy City Case Study: Mashhad City. *Geography and Human Relationships*, 2(2), 58-82. [In Persian]
- Shingne, M. C. (2022). The more-than-human right to the city: A multispecies reevaluation. *Journal of Urban Affairs*, 44(2), 137–155. [Doi.org/10.1080/07352166.2020.1734014](https://doi.org/10.1080/07352166.2020.1734014).
- Zanganeh, A., Tavallaei, S., Soleimani mehranjani, M., & Ahmad toozeh, V. (2021). An analysis of the urban decline central business of Urmia. *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9(1), 267-285. [doi: 10.22059/jurbangeo.2021.313215.1397](https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2021.313215.1397) [In Persian]
- Ziari, K., Hataminezhad, H., & Sharifi, A. (2024). Urban Management Pathology of Sanandaj City with Good Governance Approach. *Human Geography Research*, 56(3), 1-15. [doi: 10.22059/jhgr.2020.123461.1006990](https://doi.org/10.22059/jhgr.2020.123461.1006990). [In Persian]